

MARAŞ MEKTEB-İ İDADİSİ*

SEVİM CEYLAN DUMANOĞLU**

doi 10.53718/gttad.1015920

ÖZ

Toplumun şekillenmesinde oldukça önemli bir rol oynayan eğitim, Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıllarından itibaren üzerinde önemle durduğu alanlardan biri olmuştur. Özellikle modernleşme kapsamında yapılan yeniliklerde eğitim yeniden ele alınmış, eğitimin teşkilat yapısında ve kurumlarında önemli değişiklikler söz konusu olmuştur. Eğitim tarihi açısından önemli bir adım olan ve 1869 yılında ilan edilen Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile eğitim ilk kez sistemli bir hale getirilmiştir. Kurumlar yeniden düzenlenmiş ve ilk defa rüştiye mekteplerinin üstünde bulunan ve orta öğretimin bir basamağı olan idadi mekteplerinin açılması kararlaştırılmıştır. İlk defa 1873 yılında İstanbul ve yakınlarında açılan bu mektepler, 19. yüzyıl sonlarından itibaren vilayetlere kadar yaygınlaştırılmıştır. Bu bağlamda coğrafi konumu ve nüfusu açısından önemli bir sancak olan Maraş'ta da bir idadi mektebinin eksikliği hissedilmiş ve mektebin bir an evvel açılması için önemli bir çaba gösterilmiştir.

Çalışma konumuz olan Maraş Mekteb-i İdadisi'nin açılışı, 20. yüzyılın ilk yıllarında gerçekleşmiştir. 1892 yılında Maraş'ta bir idadi mektebi açılmak istenmiş ancak masrafları tam olarak karşılanamadığından açılmamış ve rüştiye mektepleri ıslah edilmekle yetinilmiştir. Fakat ıslah edilen rüştiye mekteplerinde verim tam sağlanamamış, idadi eğitim almak isteyenler eskiden olduğu gibi bağlı bulunduğu vilayete yani Halep İdadi Mektebi'ne gönderilmiştir. Oysa Halep İdadi Mektebi, sancaklardan gelen talepleri karşılayabilecek fiziki imkâna sahip değildi. Bu durumda maarif idarecileri ve halk, 1896 yılından itibaren ilgili birimlere Maraş'ta bir idadi mektebinin acilen açılması gerektiğini bildirmiştir. Yapılan yazışmalar sonucunda Maraş'ta gerek eğitim gerek terbiye için idadi mektebinin açılmasının lüzumlu olduğu anlaşılmış. 1899 yılında Maraş Rüştiye Mektebi, idadiye dönüştürülerek idadi eğitim vermeye başlamıştı.

1901 yılında Maarif Nezareti, Maraş'ta bir idadi mektebinin inşası için hazırlıklara başlamış ve hazırlıkların tamamlanması ile 8 Aralık 1901 tarihinde Maraş Mekteb-i İdadisi'nin açılış töreni yapılmıştır. Böylece Maraş İdadi Mektebi, ortaöğretimin bir basamağı olarak eğitim öğretime başlamıştır. Beş yıl nehari (gündüzlü) eğitim veren mektepte öğrenci kabulü, muallim tayini, ders programı gibi konular Maarif Nezareti tarafından çıkarılan nizamnameler doğrultusunda gerçekleşmiştir. Zamanla idadi mekteplerinde yapılan değişiklikler ve gelişmeler, Maraş İdadi bünyesinde de kendini göstermiştir. Mektepte eğitimde devamlılığın sağlanmasına oldukça önem verilmiştir. İlk açıldığı yıldan itibaren eğitimin başarılı bir şekilde sürdürülmesi için gerekli fiziki ve akademik ortam sağlanmıştır. Maraş Mekteb-i İdadisi, 1920 yılının sonlarında ülkenin içerisinde bulunduğu savaş yılları ve savaş sonuçlarına rağmen ayakta kalmayı başarabilmiş ve 1922 yılında kapanmıştır.

Maraş Mekteb-i İdadisi'nin açılışı ve tarihsel gelişiminin anlatıldığı bu çalışma ile şehrin eğitim tarihine önemli katkıda bulunması amaçlanmıştır. Nitel araştırma yönteminin kullanıldığı çalışmada; Başbakanlık Osmanlı Arşivi ve Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'nin eğitim ile ilgili kalemleri taranmıştır. Salnamelerden, süreli ve resmi yayınlardan, araştırma-inceleme eserlerin ilgili kısımlarından faydalanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Eğitim Tarihi, Maraş, İdadi, Mektep.

* Bu çalışma, 4-6 Ekim 2012 tarihlerinde düzenlenen Osmanlı Dönemi Maraş Sempozyumu'nda sunulan "Maraş İdadi Mektebi'nin Açılma Çalışmaları" isimli tebliğden yola çıkılarak oluşturulmuştur.

** Öğr. Gör. Dr., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Rektörlük, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü, TÜRKİYE, E-Posta: sevimeceylan17@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0002-6347-8621

MARASH HIGH SCHOOL

ABSTRACT

Education, which plays a very important role in shaping the society, is one of the areas that the Ottoman Empire has emphasized since its foundation. Education has been reconsidered in the innovations made within the scope of modernization. There have been significant changes in the organizational structure and institutions of education. Education was systematized for the first time with the 1869 Maarif-i Umumiye Regulation, which is an important step in the history of education. The institutions were reorganized and it was decided to open the high school, which is a step of secondary education, located above the junior high school. These schools were first opened in and around Istanbul in 1873 and expanded to the provinces from the end of the 19th century. In this context, the lack of a high school in Marash was felt. An important effort was made to open the school in Marash, which is an important city in terms of its geographical location and population.

The opening of Marash High School, which is our study subject, took place in the first years of the 20th century. Marash High School was wanted to be opened in 1892, but it could not be opened because its expenses could not be met, and instead, secondary schools were reformed. However, efficiency could not be fully achieved in the reformed secondary schools. Students who wanted to receive high school education were sent to the province they belong to, namely the Aleppo High School. However, Aleppo High School did not have the physical means to meet the demands coming from the provinces. In this case, the education administrators and the public informed the relevant units in 1896 that a high school should be opened in Marash. As a result of the correspondence, it was understood that it was necessary to establish a high school for education and training in Marash. In 1899, Marash Junior High School was converted into a high school and started to provide high school education.

The Ministry of Education started preparations for the construction of a high school in Marash in 1901. On December 8, 1901, Marash High School was opened. Thus, Marash high school started education as a step of secondary education. In the school, which provided five-year day education, subjects such as student admission, teacher appointment, and course schedule were made with the regulations issued by the Ministry. Changes and developments made in high school over time were also made in Marash High School. In Marash High School, importance was given to ensuring continuity in education. Since the first year it was opened, the necessary physical and academic environment has been provided for the successful continuation of education. Even in 1920, when the country was at war, Marash High School was able to continue its education. and closed in 1922.

With this study, which explains the opening and historical development of the Marash high school, it is aimed to make important contributions to the education history of the city. In the study in which the qualitative research method was used; The items related to education of the Prime Ministry Ottoman Archives were scanned. Yearbooks, periodicals and official publications, relevant parts of research-analysis works were used.

Keywords: Ottoman State, History of Education, Marash, High School, Turkey.

GİRİŞ

Eğitim, çağdaş dünyada toplumsal hayatın şekillenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Bireyin kişiliğini geliştirmesi ve toplumsal hayatta yer edinebilmesi için ihtiyaç duyduğu bilgi ve beceriyi kazanmasını sağlayan eğitim, toplumda kültür oluşumu ve kültürel değişimlerin de en önemli araçlarından biri olmuştur. Bu çerçevede eğitimin kişinin kendisini geliştirmesi ve toplumsal bir rol ve meslek öğrenimini sağlaması nedeniyle hem bireysel hem toplumsal boyutunun olduğu söylenebilir. Devlet ise eğitim ve eğitim kurumları vasıtasıyla toplumsal düzeni sağlamayı ve ekonomik kalkınmayı hedeflemektedir. Bu bağlamda Osmanlı Devleti de toplumsal ve ekonomik olarak içerisinde bulunduğu olumsuz gidişattan kurtulmak için eğitim konusuna sıkı sıkıya sarılmaya ve modernleşme kapsamında eğitimi temel kabul etmeye başlamıştır. Öncelikle modern askeri eğitim ile kalifiyeli subay yetiştirerek devleti çöküntüden kurtarma düşüncesi etkin olmuştur. Zamanla eğitimin tüm kademelerinde modernleşme çalışmaları başlamış, sivil eğitim kurumları oluşturulmuş, eğitimin teşkilat yapısı yeniden belirlenmiştir. Kısaca bir kurtuluş çaresi olarak ele alınan eğitim, kısa süre içerisinde devletin önemli bir gerekliliği haline gelmiştir.

Modern askeri okullar açan Osmanlı Devleti, bu okullara öğrenci yetiştirmek için ortaöğretim kurumlarına gereksinim duymaya başlamıştır. Bilhassa, sıbyan mektepleriyle askeri okullar arasında hiçbir eğitim kurumunun olmaması ve sıbyan mekteplerinin modern askeri okullara öğrenci hazırlamaktaki yetersizliği bu ihtiyacı

artırmıştır. İlk olarak 1838 yılında sivil rüştiye mektepleri açılmıştır.¹ Tanzimat'ın ilanı ile eğitim alanında önemli adımlar atılmaya devam edilmiş, büyük değişimler yaşanmıştır. Batılı devletlerin etkisi, yabancı uzmanların önerileri ile eğitim programları değiştirilmiş, yeni okullar açılmıştır. Bu bağlamda açılan okullardan birisi de idadi mektepleri olmuştur. Arapça *i'dad* kökünden türetilen idadi kelimesi “*hazırlama, hazırlama yeri*” anlamına gelmektedir.² Yüklendiği anlam itibarıyla açılan okulların hazırlık sınıfına idadi denilmiştir. Bunun içindir ki, Harp Okulu'na ve Askeri Tıbbiye'ye girmek isteyen gençlerin bilgilerini tamamlamak ve onları üst düzey mekteplere hazırlamak gayesiyle açılan hazırlık sınıflarına idadi ismi verilmiştir.³ Ülkede rüştiye mektepleri çoğaldıkça ve rüştiyelere rağbet arttıkça bazı kalabalık semtlerdeki rüştiyeler için de yakınlarındaki ibtidai mekteplerinin bir kısmı onların idadi yani hazırlayıcı sınıfları olmuştur. Fakat idadi, 1845 yılında bulunduğu anlamdan farklı bir şekilde anılmıştır. Askeri okulların ortaöğretim kısmını oluşturmak için 15 Mayıs 1845 tarihinde ordu merkezlerinde öğrenim süresi üç yıl olan askeri idadi mekteplerin açılmasına karar verilmiştir.⁴ Böylelikle 1869 yılına kadar açılan okulların hazırlık sınıflarına idadi denilmesi ve bunlarla birlikte askeri idadi mekteplerin bulunması idadinin hazırlık sınıfı mı yoksa bir mektep mi olduğu, ilköğretim içinde mi yoksa ortaöğretim içinde mi yer aldığı soruları tartışma konusu olmuştur. İdadilerin içinde bulunduğu durum ise ancak 1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile çözüme kavuşmuştur. Bu tarihten sonra idadi mekteplerinin açılışı ve ülkede sayılarının artırılması için yoğun bir çaba harcanmıştır.

Yaptığımız bu çalışmada ise Osmanlı döneminde taşrada modern bir eğitim öğretim kurumu olan Maraş İdadi Mektebi ele alınmıştır. Mektebin açılma çabaları, mektebin açılışı ile şehirde yaşanan gelişmeler, eğitim öğretim durumu, muallim-öğrenci durumu, idadi yapısı ile ilgili detaylı bilgiler verilmiştir. Böylelikle mektebin şehir ve eğitim tarihi açısından önemini ortaya konulması amaçlanmıştır. Ayrıca çalışma; ülkenin içerisinde bulunduğu savaş yıllarında idadilerin eğitimini nasıl sürdürdüğünün, taşra ile İstanbul idadileri arasında ayrımın söz konusu olup olmadığının anlaşılması açısından önemlidir.

1. İdadi Mekteplerin Gelişimine Genel Bakış

Eğitim sistemi, 1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nin ilanına kadar önemli gelişmeler kaydetmiş olsa da eğitimin derecelendirilmesinde hala bazı eksiklikler söz konusu idi. Ortaöğretimin ilk kademesini teşkil etmek üzere açılan rüştiye mekteplerinin İstanbul'da ve taşrada sayıları artmış, İstanbul'da birçok meslek okulu ve yüksekokul açılmış olmasına rağmen Mekteb-i Sultani (Galatasaray Sultanisi) dışında ortaöğretimin ikinci kademesinde herhangi bir mektep kurulmamıştı. Dolayısıyla bir ortaöğretim kurumu olarak idadi mekteplerin kurulması ve açılması hem eğitim-öğretim hem de siyaset bakımından zaruret haline gelmişti.⁵ Bu durumun bilincine varan devlet adamları, 1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile sivil yüksekokullara öğrenci yetiştirmek üzere idadi mekteplerin açılmasını kararlaştırmıştır.⁶ Aynı zamanda bu mekteplerin açılması ile Müslüman ve Hıristiyan tebaa kaynaştırılarak ortak bir kültürde yetiştirilmek istenmiştir. Böylelikle idadiler, 1869 Nizamnamesi ile açıklığa kavuşturulmuş ilk defa başlı başına ortaöğretimin bir kademesi olarak ele alınmıştır. Ayrıca öğrenim süresi üç yıl olan idadilere kimlerin başvurabileceği, masrafları, öğretmen ve hademe maaşlarının nereden karşılanacağı, sınıfları ve dersleri gibi konularda açıklığa kavuşturulmuştur.⁷ Böylece idadi kelimesi eskiden ifade ettiği manayı kaybederek yeni bir muhteva kazanmıştır. Fakat Nizamname'de ihtiyaca binaen bir an evvel açılmaları planlanan idadi mekteplerinin ülke çapında tesis edilip yaygınlaştırılması hemen olmamıştır. Bir müddet (1873 yılına kadar) yapılan planlar sadece kâğıt üzerinde kalmıştır. Buna sebep olarak da hali hazırda idadi öğretmenlerinin olmaması, devletin içinde bulunduğu ekonomik şartlar gösterilebilir.⁸

Tanzimat döneminin sonlarına doğru rüştiye mektepleri yetersiz kalınca idadilerin bir an evvel açılmasının gerekliliği anlaşılmıştır.⁹ 1872 yılında dönemin Maarif Nazırı Mehmet Emin Paşa, Sadrazama bir tezkere yollayarak idadilerin bir an evvel açılması gerektiğini bildirmiştir.¹⁰ Böylelikle 1873 yılında Darülm Maarif, 4 yıllık rüştiyelerin üstünde 3 yıllık bir ortaöğretim kurumu olan idadiye çevrilmiş ve ilk sivil idadi açılmıştır.¹¹ Bu

¹ Hasan Ali Koçer, *Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi (1773-1923)*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1991, s.40-42; Osman Nuri Ergin, *Türk Maarif Tarihi*, Eser Matbaası, İstanbul, 1977, s.384.

² Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1951, s. 34; Ferit Develioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitapevi, Ankara, 2013, s. 488; Cemil Öztürk, “İdadi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 21, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2000, s. 464-466.

³ Faik Reşit Unat, *Türkiye'de Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihi Bir Bakış*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1964, s. 45; Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, AÜEBF Yayınları, Ankara, 1989, s.185; Koçer, *age*, s. 130.

⁴ Ergin, *age*, s. 412-413.

⁵ Bayram Kodaman, *II. Abdülhamit Devri Eğitim Sistemi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1999, s. 114.

⁶ Unat, *age*, s. 93-94; Ergin, *age*, s. 413.

⁷ Mahmud Cevad, *Maarif-i Umumiye Nezareti Tarihçe-i Teşkilat ve İcraatı*, haz. Mustafa Ergün, Tayyip Duman, vd., Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 2002, s. 411-12; Akyüz, *age*, s. 186.

⁸ Kodaman, *age*, s.115-117; Ergin, *age*, s. 415; Öztürk, *agm*, s. 464-66.

⁹ Cahit Yalçın Bilim, *Türkiye'de Çağdaş Eğitim Tarihi (1734-1876)*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2002, s. 253-254.

¹⁰ Ergin, *age*, 114; Kodaman, *age*, s.115-117.

¹¹ Kodaman, *age*, s. 116-17; Koçer, *age*, s. 101; Ergin, *age*, s. 499.

MARAS MEKTEB-İ İDADİSİ

mekteplerin öğretmen ihtiyacı için de 1874 yılında Darülmualimin'de (Erkek Öğretmen Okulu) idadi şubesinin açılışı yapılmıştır.¹²

1876 yılına gelindiğinde İstanbul'da 462 öğrencinin eğitim-öğretim gördüğü yedi idadi açılmıştır.¹³ İstanbul dışındaki vilayet merkezlerinde de idadiler açılarak ülkede yaygınlaştırılması hedeflenmiştir. Ancak eğitim-öğretimi başarılı bir şekilde sürdürebilen idadilerin ülkede yaygınlaştırılması, 1882-1890 yılları arasında gerçekleşmiştir. Çünkü vilayetlerde açılan idadiler, öğretmen ve program yönünden yeterli düzeyde olmamıştı. Çoğu kiralık binalarda, boş konaklarda veya başka maksatla yapılmış yapılarda geçici olarak açılmıştı. Hatta bazı idadiler öğrencilerinin yetersizliğinden kapanma tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştı.¹⁴ Ayrıca idadi mekteplerinin yapımı, okul giderleri, muallim ve personel maaşları oldukça fazla idi. Var olan bütçeyle bu sorunun çözülmesi düşünülemezdi. Bir şekilde devletin vilayetlerde idadi mekteplerinin açılması konusuna çözüm bulması gerekmektedir. Ancak Osmanlı-Rus Savaşı ve sonuçlarından dolayı hükümet bütçesi oldukça zayıflamış, okullara bütçe tahsis edilememişti. Gerekli olan kaynağın vergi yoluyla sağlanması düşünülmüş ise de savaş sonrası halkın içerisinde bulunduğu ekonomik durum oldukça kötü olduğundan bu düşünceden vazgeçilmiştir. Halk ise masraflı bir kurum olduğu ve ekonomik olarak kötü durumda olduğu için idadilere ilgi göstermiyordu. Ayrıca rüştiye mektebi mezunlarının devlet dairelerinde rahatlıkla iş bulması da halkın bu kuruma olan ilgisizliğin en önemli nedenlerindendi. İşte idadi mektepleri, tüm bu sebeplerden sadece bazı vilayetler ve sancaklarla sınırlı kalmış, mekteplerin ülke genelinde açılıp yayılması ise bir sonraki dönemde yani Mutlakiyet döneminde gerçekleşebilmiştir.

II. Abdülhamit döneminde Sadrazam Sait Paşa, 1884 yılında bu mektepler ile ilgili bir layiha hazırlamış ve layihada; idadilerin sancak merkezinde, rüştiye okullarının kaza merkezlerinde, ibtidailerle küçük sanat okullarının ise nahiye merkezlerinde bulunması üzerinde durmuştur. Ayrıca Sadrazam Sait Paşa, birtakım mali düzenlemeler yaparak vergi oranlarını değiştirmiş, idadilerin masraflarını temin etmek için bir eğitim fonu oluşturmuştur. Böylelikle ilköğretim için kabul olunan öşrün öşrü nispetindeki vergi kaldırmış, yerine seb'i (1/7) ve rub'u (1/4) alınıp ve ayrıca müsakkafat vergisinin de % 6'sının maarife ayrılmasına karar verilmiştir. Eğitim sistemindeki reformları gerçekleştirmek üzere konan bu eğitim vergisinin ardından İstanbul'da ve taşradaki liva ve vilayet merkezlerinde hızla idadi mektepleri açılmaya başlamıştır. Bursa Yanya, Edirne ve Kaley Sultaniye idadileri faaliyete geçmiş ve bunları 24 birimde açılan idadiler izlemiştir. Takip eden yıllarda İznik, Selanik, Trabzon, Rodos, Konya, Elazığ, Ankara, Üsküp, Priştine, Serfice, Gümülçine, Manisa, Adana, Halep, Kudüs, Maraş, Kırşehir, Çankırı, Teke, Bitlis, Muş, Kastamonu, İzmit ve Sivas vilayetlerinde de idadi açılmasına karar verilmiş ve yapımına başlanmıştır. Ayrıca idadi mekteplerine özgü programlar düzenlenmiş, idadiler sultaniler seviyesine çıkarılmıştır. Böylece taşra idadi mektepleri, Darülfünun'a ve Harbiye'ye mahreç gösterilmiştir.¹⁵

1892-1893 yıllarında idadilerin içinde bulunduğu durumu ve temel ıslahatları ele alan resmî bir tebliğ metni yayınlanmıştır.¹⁶ Bu tebliğ metnine göre binaları tamamlanan idadiler hemen açılmış, binası hazır olmayanlar kiralık binalarda eğitim-öğretime başlamış ve böylelikle 1892-1893 yıllarında idadi sayısı 34'e yükselmiştir. Bu idadiler, ilk açıldıklarında nehari yani gündüzlü iken sonraları bazı bölgelerde görülen lüzum üzerine leylîye yani yatılıya çevrilmiştir.¹⁷ Leyli idadilerin yıllık masraflarının haliyle nehari idadilere göre daha fazla olması ülke genelinde leylî idadi mekteplerinin açılışını yavaşlatmış ve nehari idadinin sayı olarak daha fazla olmasına neden olmuştur. Ayrıca yapılan düzenlemeler sonucunda sancak idadilerinin öğrenim sürelerinin rüştiye ile birlikte beş yıl, vilayet idadilerinin öğrenim sürelerinin ise rüştiye ile birlikte yedi yıl olması kararlaştırılmıştır.¹⁸ Fakat sancaklarla beraber eğitim geliri az olan vilayetlerde de beş yıllık nehari idadilerin açılması düşünülmüştür. Küçük vilayetlerin ise birleştirilerek hepsi için merkezi bir yerde yatılı idadi mekteplerinin açılması kararlaştırılmıştır.¹⁹ Ancak sadece idadiyi açmakla iş bitmiyordu. Okulun yıllık masrafları, öğretmen ve personel maaşları bütçeye oldukça büyük yük oluşturuyor ve bu sebepten idadi mektep sayıları hedeflendiği hızla ilerlemiyordu.

İdadilerin ülkede geç yaygınlaşmasının önemli sebeplerinden biri de taşradaki bazı vilayet maarif yetkililerinin, idadi yapımına sıcak bakmaması idi. Bunun nedeni ise devletin vilayetlerden toplanan eğitim hissesinin çoğunu İstanbul'daki idadilere ve yüksekokullara ayrılmış olmasıydı. Vilayet maarif yetkilileri, halktan toplanan eğitim yardımıyla yapılan idadi mekteplerden halkın yararlanmadığını ve bunun vilayete yarar yerine zarar getirdiğini savunmuştur. Devletten idadi yerine ibtidai ve rüştiye mekteplerine daha fazla

¹² Öztürk, *agm*, s. 464-66.

¹³ Bilim, *age*, s. 254-255.

¹⁴ Kodaman, *age*, s. 118-119.

¹⁵ Kodaman, *age*, s. 119-21.

¹⁶ Mahmud Cevad, *age*, s. 320-341.

¹⁷ Kodaman, *age*, s. 118-119.

¹⁸ Akyüz, *age*, s. 256-57.

¹⁹ Ayşegül Küçük, *Kırşehir Mekteb-i İdadisi*, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Üniversitesi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2019, s. 24.

ehemmiyet verilmesini istemiştir. Böylelikle devlet, idadi ve yüksekokullara önem verirken halk, ibtidai ve rüştiye okullarına önem vermeye başlamıştır. Bu durum ise ikileme neden olmuş, hem idadilere hem de ibtidai ve rüştiye mekteplerinin açılmasına zarar vermiş, yaygınlaşmasını engellemiştir. Aksi takdirde vilayetlerdeki idadiler, leyli olarak açılır hatta sancaklara bile leyli mektepler tesis edilebilirdi. Devletin idadilere ücretsiz öğrenci kabul etmesine rağmen taşradaki bazı vilayet maarif yetkilileri idadi yapımına sıcak bakmıyordu.²⁰ Ancak ülkede bu çekişmelerin olmasına rağmen idadi yapımına devam edilmiş, sayıları arttırılmaya çalışılmış, eğitimde kaliteyi arttırmak için alt yapının oluşturulmasına önem verilmiştir.

2. Maraş Mekteb-i İdadisi'nin Açılma Çalışmaları

1891 yılının sonunda 40 idadi mektebi inşaatı tamamlanmıştır.²¹ 1896 yılına gelindiğinde 54 olan taşra idadilerinin sayısı, 1906 yılında 84'e çıkmıştır.²² İşte idadi mekteplerinin bu noktaya getirildiği bir dönemde diğer sancaklarda olduğu gibi Maraş'ta da idadi mektebinin eksikliği hissedilmiştir. 1885 yılından itibaren ülkede yaygınlaştırılan idadi mektebinin coğrafi konum ve nüfusu açısından önemli bir sancak olan Maraş'ta bir an evvel açılması için çalışmalar başlatılmıştır. 1892 yılının sonlarına doğru Maraş'ta bir idadi mektebi tesisine karşılık olmadığı için rüştiye mektebinde ıslah yoluna gidilmiş, Maraş Rüştiye Mektebi'nin idadi mektebine dönüştürülmesi kararlaştırılmıştır.²³ Bu durum sadece Maraş'a özgü olmayıp ülkede idadi mektebi açılmayan yerlerde bazı rüştiyelerin veya diğer amaçla yapılan binaların idadiye çevrilmesi söz konusu olmuştur. Maraş dışında Bolu, Edirne, Kastamonu, Kırşehir, Burdur, Kırklareli, Samsun, Tokat, Denizli, Isparta ve Sinop idadileri de rüştiye olarak inşasına karar verilen veya rüştiye olarak hizmet veren ancak daha sonra idadiye çevrilen okullardandır.

Vilayet ve sancaklarda kurulmasına izin verilen veya dönüştürülen idadi mekteplerinin nasıl düzenlenmesi gerektiği, muallimlerin maaşları, programları, talimatnameler ve nizamnameler ile oluşturularak sancaklara gönderilmiştir.²⁴ Maraş maarif idarecileri de talimatnameler doğrultusunda rüştiye mektebinin ders programlarında ve fiziki yapısında ıslah çalışmaları yapmış, rüştiye mektebini idadiye dönüştürmek ve idadi derecesinde eğitim vermek için hazırlıklara başlamıştır. Hatta okula idadi eğitime uygun muallimler getirilmeye çalışılmış ve bu konuda halkın desteği alınmıştır. Bu konu ile ilgili Osmanlı Arşivi'nde bulunan bir belgede; Maraş mektebine Fransızca ve Riyaziye mualliminin tayin edilmesi istenmiş, ancak Nezaret yeterli maaş bulunmadığından tayininin gerçekleşmediğini, maaşın mahallinde karşılık bulunursa bu tayinlerin yapılacağını belirtmiştir. Bunun üzerine şehirde idadi mektebinin bir an önce eğitime başlamasını önemseyen maarif yetkilileri ve halk bu konuda desteklerini esirgememiştir.²⁵ Bu durum ise bizlere; vilayetlerde sadece mektepleri açmanın yeterli olmadığını eğitim-öğretimin sürdürülebilmesi için gerekli tayinlerin ve masrafların karşılanmasının da son derece önemli olduğunu ve Maarif Nezareti'nin bu konuda halkın desteklerine sık sık başvurulduğunu, halkın destek vermesi durumunda eğitimin sürdürülebildiğini göstermektedir.

1892 yılında düzenlenen yeni talimatname ile taşra idadi mektepleri beş ve yedi yıllık olmak üzere ikiye ayrılmıştı. Her vilayet ve sancakta yedi yıllık leyli idadiler açılması için maarif bütçesi yeterli olmadığından sancaklarda ve maarif geliri az olan vilayetlerde beş yıllık nehari idadilerin açılması uygun görülmüştü.²⁶ Böylelikle 1892 yılından itibaren maarif geliri az olması sebebiyle idadiye dönüştürülen Maraş Rüştiye Mektebi'nde beş yıllık nehari idadiye uygun eğitim verilmiştir. Ancak her ne kadar Maraş Rüştiye Mektebi'nde ıslah çalışmaları yapılmış, idadi eğitim ortamı ve halkın desteği sağlanmış ise de istenilen başarı elde edilememiştir. Maraş Rüştiye Mektebi'ni idadi mektebe dönüştürme fikri tam anlamı ile idadi eğitimi karşılamamış, Maraş'ta idadi mektebinin eksikliği devam etmiştir. Maraş halkından idadi eğitim almak isteyenler önceki yıllarda olduğu gibi bağlı bulunulan vilayete yani Halep'e gönderilmiştir. Oysa Halep İdadî Mektebi, sancaklardan gelen talebin yoğunluğundan dolayı birtakım önlemler dahi almak zorunda kalmıştır. Nitekim 1896 yılına ait bir arşiv belgesinde; Halep Vilayeti'ne bağlı Maraş, Urfa, Antep ve Antakya'da idadi mektebi açılmaması sebebiyle Halep İdadî Mektebi'ne mümkün olduğu kadar ücretli öğrenci alındığı, ücretsiz öğrenci sayısının da yirmi beşi geçmemesine dikkat edildiği açık bir şekilde belirtilmiştir.²⁷

Osmanlı devlet adamları, ülkede idadi mektepleri açmakla Müslim ve gayrimüslim halkın kaynaşmasını sağlamak ve Osmanlılık düşüncesini etkin kılma amacı gütmüştür. Nitekim 1892 yılında idadi mektepleri için hazırlanan yeni talimatnamede gayrimüslim ve ecnebilerin çocuklarının idadi mekteplerine kayıt yaptırılmalarının

²⁰ Kodaman, *age*, s. 119-126; Kamil Uygun, *Karesi İdadisi ve Sultanisi*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Afyon, 2006, s. 38-40.

²¹ Mehmet Ali Yılmaz, *Maarif Salnamelerine Göre Osmanlı Eğitim Sisteminde İdadiler (1898-1903)*, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kahramanmaraş, 2015, s. 30.

²² Kodaman, *age*, s. 129

²³ BOA (Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi), Maarif Nezareti, Mektubi Kalemî (bundan sonra BOA. MF. MKT. şeklinde belirtilecektir.), 159/70, 1310.B.10.

²⁴ BOA. MF. MKT. 456/38, 1317.RA.10.

²⁵ BOA. MF. MKT. 174/31, 1310.Z.26.

²⁶ Kodaman, *age*, s. 122-124.

²⁷ BOA. MF. MKT. 325/44, 1314.S.2.

MARAŞ MEKTEB-İ İDADİSİ

önü açılmıştır. Ayrıca ücret alınacak yatılı öğrencinin miktarı toplam yatılı öğrencinin 1/3'ünü geçmemesi kararı alınmış, fazla sayıda ücretli yatılı talebe alınması okul binasının kapasitesine bağlanmış, gündüzlü öğrenci sayısı sınırlandırılmamıştır.²⁸ Fakat bu kararların alınması Halep gibi çevresinde tek bulunan idadi mekteplerine olan talebin artmasını sağlamış hatta gayrimüslim öğrenci sayılarının arttırılmasına Müslüman öğrenci alımında ise daha seçici davranılmasına neden olmuştur. Böylelikle Urfa, Antep ve Maraş gibi sancaklardaki ahalinin Halep İdadi Mektebi'ne alımı azalmıştır. Bütün bu gelişmeler ise bu sancaklarda idadi mektebinin bir an önce açılmasının önemini ve aciliyetini göstermiştir.

Maraş halkının tercih edebileceği idadi mektepleri ve kontenjanları aşağıdaki gibidir:

Tablo 1. Maraş Yakınlarında Bulunan İki İdadi Mektebi ve Durumları²⁹

Mektep İsmi	Açılış Tarihi	Gündüzlü Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı	Memur ve Öğretmen Sayısı
Adana Mekteb-i İdadisi	1883	135	174	28
Halep Mekteb-i İdadisi	1890	61	140	21

1894-1895 yılları arasındaki eğitim istatistiklerine göre oluşturulan bu tablo bizlere Maraş yakınlarında iki tane idadi mektebinin olduğunu ve Maraş halkının tercih ettiği Halep İdadi Mektebi'nin öğrenci kapasitesinin ne kadar az olduğunu, sancaklardan gelen talepleri karşılamayacağına açık bir şekilde göstermektedir.

Maraş ve diğer idadi mektebi açılması için çaba harcanan sancak veya vilayetlerdeki maarif yetkilileri 1895-1896 yıllarında idadilerle ilgili şikâyetlerde bulunmuştur. Bunun üzerine idadiler hakkında yeni düzenlemeler getirilmiştir. Vilayet maarif yetkililerine göre idadi masraflarının vilayet maarif hissesinden karşılanması usulü eğitimin yaygınlaştırılması düşüncesine engel olmaktadır. Büyük çoğunluğunu halkın verdiği maarif vergisiyle yapılan idadilerden fakir halk çocukları yararlanamamaktaydı. Bu şikâyetlerin artması yetkililerin konu ile ilgili aşağıdaki tedbirleri almasına sebep olmuştur:

- İdadilerde daha çok memur çocukları bulunduğu için memurların maaşlarından her yıl bir defaya mahsus bir miktar para kesilmesi,
- İdadi öğrencilerinden para alınması,
- Borcunu zamanında ödemeyen asar mültezimlerinden alınan faize zam yapılarak bunun maarif için harcanması,
- Yalnız vilayet ve sancak merkezlerinde satılan beyaz ekmeğin her kilosundan ve kesilen her hayvan için belirli miktarda para alınmasıdır.

Bu tedbirler ile hükümet, bir taraftan idadileri leyli ve ücretsiz yaparak fakir çocuklara tahsil imkânı vermeye çalışmış, diğer taraftan idadilerin ücretli olmasını sağlamıştır.³⁰ Fakat alınan bu tedbirlere rağmen Maraş halkının idadi eğitim alması sağlanamamış, Halep İdadi Mektebi'nin yükü hafifletilememiştir. Bilakis verilen vergilerin karşılığında Maraş halkı, sancaklarında idadi mektebinin açılmasını daha çok dile getirmiştir.

1895-1896 yılına gelindiğinde ülkede çok sayıda idadi mektebi açılmış, dönemin sonunda 109 idadi mevcut olup, buralarda eğitim alan öğrenci sayısı 20.000 civarına ulaşmıştır.³¹ Ülkede görülen bu ilerleme Maraş halkı tarafından Babiâli'ye yapılan baskıyı daha da arttırmıştır. Maraş halkının eğitim için yaşadığı zorluklar, mahalli maarifte yapılan haksız muameleler ahali tarafından Dâhiliye Nezareti'ne bildirilmiştir. Nezarete yazılan dilekçelerde; Halep vilayetine gelen gelirler ve yardım hisselerinin tamamen merkeze tahsis edildiği, Maraş sancağının idareden ve maariften mahrum kaldığı belirtilmişti. Bu durum ahali ve yönetim arasında anlaşmazlıkların çıkmasına, sükûnetin sağlanamamasına sebep olmaktadır. Eğer bu yardımlar sancaklara ulaşır mahalli maariflerde kullanılabilir ise şikâyete gerek kalmayacağı, sükûnetin sağlanacağı dile getirilmiştir.³² Nitekim Halep Vilayet Müdürlüğü tarafından yapılan haksızlığı anlatan bir belgede; Halep Vilayeti, Dersaadet'e ait 394.733 kuruş hissenin 107.467 kuruşunu yardım olarak almış. 89.292 kuruş gelirden 44.646 kuruş merkez ve Elbistan'da bulunan rüştiye için ayrılmış fakat bundan 24.372 kuruş masraf edilerek 20.274 kuruş gelir kalmıştır. Hatta senelik geliri olan 46.906 kuruşun 31.600 kuruşu mekteb-i idadinin ve rüştiyelerin geliri olarak

²⁸ Mahmud Cevad, *age*, s. 330-32.

²⁹ Mehmet Ö. Alkan, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Modernleşme Sürecinde Eğitim İstatistikleri*, Devlet İstatistik Enstitüsü, Ankara, 2000, s. 67.

³⁰ Kodaman, *age*, s. 124.

³¹ Necdet Hayta, Uğur Ünal, *Osmanlı Devleti'nde Yenileşme Hareketleri*, Gazi Kitapevi Yayınları, Ankara, 2003, s. 183.

³² BOA. MF. MKT. 341/33, 1314.CA.22.

ayrılmasının Maraş'ta bir idadi mektebinin açılması hususunda önemli olduğu belirtilmiştir.³³ Kısacası Maraş halkı, Halep Maarif Müdürlüğü'nün sancaklara vermesi gereken parayı vermeyip bunu haksız bir şekilde kullandığını, eğer bu gelirleri uygun bir şekilde kullanır ise Maraş'ta bir idadi mektebinin masraflarının rahatlıkla karşılanabileceğini belirtmiştir. Yazışmalar neticesinde 1896 yılında Maarif Meclisi, Maraş sancağında bir idadi mektebinin açılmasını uygun görmüştür. Gerekli tahsisatlar sağlanarak, bir an evvel hazırlıklara başlanması istenmiştir.

3. Maraş Mekteb-i İdadisi'nin Açılışı ve Gelişimi

1896 yılında Maarif yetkilileri, Maraş'ın ehemmiyeti sebebiyle Maraş Mekteb-i İdadisi'nin kurulmasının lüzumlu olduğunu ve bir an önce tamiratın başlatılması için gerekli olan hazırlıkların yerine getirilmesini istemiştir. Ayrıca idare meclisinden gelen evraka göre; idadi mektebi inşasına başlamak için oluşturulan fakat inşaata bir türlü başlamayan komisyona Maraş'ta bir idadi mektebinin açılmasının elzem olduğu belirtilmiş ve inşaatın bir an evvel tamamlanması için gerekli belgeler gönderilmiştir.³⁴ Ancak idadi mektebinin tesisi ve açılması ile Maarif Nezareti özellikle ilgilenmişse de Maraş gibi büyük bir şehirde yer meselesi ortaya çıkmıştır.

1899 yılına gelindiğinde Maraş'ta inşası hala tamamlanmayan idadi mektebi ile ilgili işlemlerin hızlandırılması gerektiği belirtilmiş, 1883 yılında bitirilmesi istendiği halde aciziyetten dolayı bir türlü tamamlanamadığı üzerinde durulmuştur. Bu sürede Maraş'ta bir idadi mektebinin zarurieti daha fazla hissedilmiştir.³⁵ İlerleyen maarifin önemli bir temsilcisi olarak görülen Maraş'ta idadi mektebinin inşasına gazetelerde dahi yer verildiği halde 1899 yılına gelindiğinde bu durumdan bahsedilmeyişi ahali tarafından üzüntülere yol açmıştır. Maraş idarecileri ise bu üzüntülere karşı idadi binasının yapımını beklemeden Maraş Rüştüye Mektebi'nin idadi mektebine dönüştürülmesini hızlandırmıştır. 1899 yılında Maraş Rüştüye Mektebi, idadiye dönüştürülerek gerekli öğretim kadrosu tayini yapılmış ve 1899-1900 eğitim öğretim yılından itibaren İdadi Mektebi olarak eğitim vermeye başlamıştır.³⁶ Böylece Maraş idadisi rüştiyeyi de içerisine alarak hem rüştiye hem idadi eğitimi vermiştir. Ancak Maarif Nezareti, 1901 senesinde Maraş'ta idadi binasının inşası için gerekli olan tertibatın gönderileceğini belirterek mektebin ayrı bir binada açılmasına karar vermiştir.³⁷ Hazırlıkların tamamlanması üzerine 8 Aralık 1901 tarihinde Maraş Mekteb-i İdadisi'nin açılış töreni yapılmıştır.³⁸ Maraş halkının büyük önem verdiği bu mektebin açılışı, padişah II. Abdülhamid'in cülus gününe denk getirilmiştir. Böylelikle Maraş Mekteb-i İdadisi, her ne kadar 1899 yılında rüştiye mektebi dönüştürülerek oluşturuldu ise de gerek eğitim gerek fiziki yapısı ile tam olarak 1901 yılında faaliyete başlamıştır.

Maarif Nezareti, yatılı idadi masraflarının gündüzlü idadilere göre daha fazla olduğundan sancaklarla beraber eğitim geliri az olan vilayetlerde beş yıllık nehari idadilerin açılmasını kararlaştırmış ve bu bağlamda Maraş'ta açılan idadi mektebinin de gündüzlü olmasına ve öğrenim süresinin beş yıl olmasına karar verilmiştir. Maraş Mekteb-i İdadisi'ye öğrenci kabulü, 1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nde idadiler için belirlenen şartlara uygun bir şekilde yapılmıştır. Nizamnameye göre; idadilere girebilmenin ön şartı Osmanlı vatandaşı olmak olup ibtidai şahadetnamesi olanlar mektebe başvurabiliyordu. Şahadetnamesi olmayanlar ise imtihanla başarı durumlarına göre mektebe kabul edilmekteydi. Beş seneyi başarı ile tamamlayan öğrenciler şahadetnameleri ile yedi senelik idadi mekteplerinin altıncı veya darsaadet idadilerinin üçüncü senelerine kabul olunabiliyordu. Ancak ilerleyen dönemlerde idadiler yaygınlaşmaya başladıkça ülkedeki tüm idadilerde yeni şartlara ihtiyaç duyulmuştu. Mektebe giriş şartları, alınacak öğrenci sayısı, öğretmen, müdür, mümeyyizlerinin durumları, gelirlerinin temini gibi birçok konuyu içeren yeni nizamnameler, talimatnameler düzenlenmişti. Buna göre beş senelik idadilerin ise üç senesi rüştiye derecesinde olup diğer iki senesi idadi kabul edilmişti. Taşra idadisi olarak Maraş Mekteb-i İdadisi'nin de idari kadrosunun, öğrenci sayılarının, fiziki koşulları vb. durumlarının yeni talimatnameye uygun bir şekilde yerine getirilmiş olması muhtemeldir. Ayrıca hangi okula ne kadar öğrenci kabul edileceği, mektebin durumu ve öğrencinin mensup bulunduğu vilayetin merkez veya bağlı bulunduğu kazanın has-ı ianeye yardımları dikkate alınarak belirlenmişti. Leyli kısmına alınacak öğrencilerden mektebin öğrenci sayısının 1/3'ünü geçmemesi kuralı aranırken³⁹ nehari idadi olan Maraş Mekteb-i İdadisi'nde böyle bir kural aranmayıp, sınıflar ve sınıflardaki mevcut öğrenci sayısı dikkate alınmıştı.

Maarif Nezareti'nin ülkede idadi mekteplerini açmasındaki en önemli amaçlarından biri farklı ırk ve dinlerden gelen gençlerin birbirleriyle kaynaşması, aynı duyguları paylaşan vatandaşlar olarak Osmanlı milleti temelini oluşturulması idi.⁴⁰ Nitekim ülkenin dört bir yanında açılan mektepler bu fikirleri yerine getirebilecek

³³ BOA. MF. MKT. 341/33, 1314.CA.22.

³⁴ BOA. MF. MKT. 456/38, 1317.RA.10.

³⁵ BOA. MF. MKT. 456-38, 1317.RA.10.

³⁶ BOA. MF. MKT. 522/38, 1318.CA.01.

³⁷ BOA. MF. MKT. 570/26, 1319.R.3; BOA. MF. MKT. 572/45, 1319.R.26.

³⁸ BOA. MF. MKT. 577/39, 1319.CA.26.

³⁹ Mahmud Cevad, *age*, s. 331.

⁴⁰ Akyüz, *age*, s. 186.

MARAŞ MEKTEB-İ İDADİSİ

şekilde teşkilatlandırılmış ve ders programları da bu amaçlara uygun, muhtelif gayeli olarak düzenlenmiştir. M. Cevad'ın "*Hakk-ı istimlâka nail olarak hassa-i maarifi vermekte olan tebaa-i ecnebiye evladından dahi mekatib-i idadiye şakirt kabul olunur*"⁴¹ cümlesinde de belirtildiği gibi maarif vergisi vermekte olan gayrimüslim çocukları idadi mekteplerine kabul edilmiş ve bu konuya özellikle taşrada oldukça önem verilmiştir. Ancak buna rağmen Maraş Mekteb-i İdadisi'nde çok fazla gayrimüslim öğrenciye rastlanmamıştır. Yapılan incelemelerde mektepte eğitim alan gayrimüslim öğrenci sayısının oldukça az olduğu görülmüştür. Bunun sebebi ise farklı etnik unsurları bünyesinde barındıran Maraş sancağında gayrimüslimlerin ve yabancıların açmış olduğu fazla sayıda idadi mektebinin bulunmasıdır. Bunlardan birisi Ermenilerin açmış olduğu idadi mektebidir. Ermeniler, Maraş Mekteb-i İdadisi hatta Halep Mekteb-i İdadisi kurulmadan önce 1846 yılında⁴² kendi cemaatine hitap edebilecek bir idadi mektebi açmıştı.⁴³ Maraş Merkez Ermeni İdadisi adı ile açılan bu mektepte sadece Ermeni cemaatinin çocukları eğitilmekteydi. Eğitim-öğretim faaliyetlerini aktif bir şekilde sürdüren mektepte 1903 yılında 35 kız öğrenci öğrenim görmüştü. 1913-1914 yılında ise mektebin öğrenci sayısı 288, idari kadro sayısı 21'e ulaşmış ve mektep varlığını uzun bir süre devam ettirmişti. Mektebe çoğunlukla tüccar ve sanatkarın çocukları gitmekle birlikte, mektepte din adamları, memur ve çiftçi çocuklarını da görmek mümkündür.⁴⁴ Ermenilerin dışında Protestanların da Maraş'ta idadi düzeyinde açmış oldukları mektepler vardı.1321 (1903) Maarif Salnamesi'ne göre; Maraş'ta Protestanlar tarafından 1862-1863 yılında açılan Darülfeyz ve 1887-1888 yılında Protestan ismiyle açılan iki idadi mektebi eğitim öğretim faaliyetlerini sürdürmekteydi. Aynı salnamede Darülfeyz'de 62 erkek öğrenci öğrenim görürken Protestan mektebinde 41 erkek 40 kız öğrenci idadi düzeyinde öğrenim görmüştü.⁴⁵ 1898 yılında Darülfeyz'deki erkek öğrenci sayısı 60'a yükselmişti.⁴⁶

Bununla beraber Maraş'ta Fransa ve Amerika'ya mensup olduğu bilinen yabancılarda idadi derecelerinde okullar kurmuşlardır.⁴⁷ Bunlardan biri Terasenta ismi ile Fransa'nın açmış olduğu idadi mektebidir. Bu mektepte 1903-1904 yılında 47 kız öğrenci, 55 erkek öğrenci 1905-1906 yılında ise 55 erkek 47 kız öğrenci eğitimini sürdürmüştü.⁴⁸ Bunun dışında Maraş'ta Amerika'ya ait iki idadi mektebi bulunmaktaydı. Kız ve erkek çocuklara eğitim veren bu mektepler, 1893 ve 1882 yıllarında açılmış, 1893 yılında ruhsat alabilmişlerdi.⁴⁹ Ayrıca Amerikan Büro Heyeti tarafından 1879 yılında Maraş Kızlar Türkiye Koleji açılmıştı. Kız çocuklarına idadi derecesinde eğitim veren bu kolejin 1913-1914 eğitim öğretim yılında 147 Ermeni, 3 Rum, 5 Müslüman olmak üzere toplam 155 kız öğrencisi, 22 idari kadrosu bulunmaktaydı.⁵⁰ Aynı sene mektepten mezun olan öğrenci sayısı ise 18 idi. Ermenilerin ve Protestan Ermenilerin devam ettikleri bu okula Museviler ve 1880'li yılların sonlarına doğru Müslüman ailelerin çocukları da gönderilmişti. 1891-1892 ders yılında okulun mevcudu 61 olup bunlardan 58'i Ermeni, 1'i Rus, 1'i Amerikalı 1'i de Müslüman idi.⁵¹ Müslüman kız çocuklarının bu mektebi tercih etmesinin sebebi Maraş'ta kızlara ait bir mektebin olmayışıydı. Nitekim 1905-1908 (1321-1324) eğitim yılı istatistikleri incelendiğinde Maraş'ta bulunan eğitim kurumlarından sadece ibtidai mekteplerinde karma eğitim verilmiş rüştiye ve idadi mektebinde ise sadece erkek çocukları eğitilmişti.⁵² Bu sebepten kız çocuklarını eğitmek isteyen Maraş halkı, kızlarını Maraş Kızlar Türkiye Koleji'ne göndermişti.

Mekteb-i idadilerde okutulan dersler genelde şu şekilde oluşturulmuştur: Kavaid-i Osmaniye, Arabi, Farsî, Kıraat ve Kitabet-i Türki, Tarih-i Umumiye-i Osmani, Mükemmel Hesap, Cebir-i Ali, Coğrafya-yı Umumiye-i Osmani, Jimnastik (bazı yerlerde), Hendese, Müsellesat, Resim ve Tarama, Fransızca, Almanca, İngilizce.⁵³ Maarif Nezareti bu program ile rüştiye, idadi ve yüksekokul dersleri arasında bir bağ kurmak ve aynı derecedeki okullara zamanın ihtiyaçlarına göre programlar hazırlamak istemiştir. Fakat programın uygulanışı her vilayette aynı olmamıştır. Muallimlerin yetersizliği, fiziki ortamın sağlanamayışı, maaşların karşılanamayışı gibi sebeplerden bu dersler sadece İstanbul'da ve bazı büyük vilayetlerde uygulanabilmiştir. İdadi derslerinin rüştiye mekteplerinde verilen derslerden farkı ise yabancı dillere daha fazla ağırlık vermesi olmuştur. Nitekim aşağıdaki tabloda verdiğimiz Maraş Mekteb-i İdadisi'nde de benzer durumların yaşandığını görmek mümkündür.

⁴¹ Mahmud Cevad, *age*, s. 411-12.

⁴² Alkan bu tarihi 1875 vermiştir. Alkan, *age*, s. 247-256.

⁴³ *Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiyye* (bundan sonra *SNMU* olarak belirtilecektir), sene 1321/1903, Matbaa-i Amire, s. 466-67.

⁴⁴ Alkan, *age*, s. 247-256.

⁴⁵ *SNMU*, sene 1321/1903, s. 466-67.

⁴⁶ *SNMU*, sene 1316/1898, s. 1014-1017; Emel Demir Görür, "Maarif ve Vilayet Salnamelerine Göre Halep Vilayetinde Eğitim Öğretim", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 9, Sayı 44, Haziran 2016, s. 428

⁴⁷ Ayhan Doğan, "Maraş'ta Misyonerlik Faaliyetleri, (19. Yüzyılın İkinci Yarısı ve 20. yy Başlarında)", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2004, S. 11, s. 276-281.

⁴⁸ *SNMU*, sene 1319/1901, s. 544; *SNMU*, sene 1321/1903, s. 467.

⁴⁹ Doğan, *agm*, s. 276-281.

⁵⁰ Alkan, *age*, s. 247-256.

⁵¹ Doğan, *agm*, s. 280-281.

⁵² Alkan, *age*, s. 137.

⁵³ Mahmud Cevad, *age*, s. 317-20.

Tablo2. Maraş Mekteb-i İdadisi'nin İdadi ve Eğitim Kadrosu (1901-1902 eğitim öğretim yılı)⁵⁴

Memuriyet	İsmi
Müdür	
Kitabet	Şakir Efendi
Türkçe	
Usul-i Defter Muallimi	
Arabi ve Farisi	
Coğrafya	Abdullah Efendi
Hesab Muallimi	
Hendese ve Cebir	
Fransızca	
Ulum-ı Eşya	
Hıfzıssıhha	Vahi Efendi
Usul-i Defter	
Tarih Muallimi	
Ulum-u Dinîye ve Ahlak Muallimi	Avni Bey
Arabi	Sabit Efendi
Tarih Muallimi	
Resim Muallimi	Galib Efendi
Fransızca Muallimi	Hozin Efendi
Hesab	Abdubaki Efendi
Mubassır	Hüseyin Efendi

Adı geçen ders yılında mektepte 110 Müslim, 11 gayrimüslim olmak üzere toplam 121 öğrenci eğitim-öğretim görmüştür.⁵⁵ Mektepteki dersler hakkında da bilgiler veren tablo bizlere bir muallimin birden fazla ders yürüttüğünü ve bir dersin birden fazla muallim tarafından verildiğini göstermektedir. Bu durumun sebebi ise ülkedeki muallim eksikliğidir. Mektebin kurucu müdürü ise Şakir Efendi olup mektebe mubassır olarak sadece Hüseyin Efendi görevlendirilmiştir. 1902 yılında mektepte ikinci bir mubassıra ihtiyaç duyulmuş ancak Nezaret tarafından bunun şuan mümkün olmadığı ve iş yükü oldukça fazla olan Hüseyin Efendi'nin maaşına zam yapılmayacağı kararlaştırılmıştır. Aynı sene başarılı bir eğitim öğretim geçirmek için tablodaki eğitim kadrosunda iyileştirme yapılmış ve Maraş Rüştîye Mektebi'nde muallimlik yapan bazı muallimlerin idadi mektebine tayinleri söz konusu olmuştur.⁵⁶ Tablodan farklı olarak mektep programına bir süre sonra Osmanlılık politikası gereği⁵⁷ Ermenice dersi dâhil edilmiştir. Fransızca dersini yürüten Hozin Efendi, mektepte Ermenice derslerini de yürütmekle görevlendirilmiştir. Ancak 1902 yılında Maarif Nezareti'nden Hozin Efendi'ye maaş tahsisi talebinde bulunulmuş, bütçede karşılığı olmadığı için maaşının mahallince karşılanması gerektiği bildirilmiş ve Ermenice dersi mektepte fahri bir şekilde yürütülmüştür.⁵⁸

Maraş Mekteb-i İdadisi'nde müdüriyet, eğitimin devamlılığının sağlanması ve eğitimin kesintiye uğramaması için ders programına oldukça önem vermiştir. Programı halkın bağlara göç ettiği tarihlere göre oluşturmuş ve durumu Maarif Nezareti'ne bildirmiştir. Yine mektepte eğitimin başarılı bir şekilde sürdürülmesi için Müdür, 1902 yılında mektepteki eksiklikleri belirleyerek mektebin tamir edilmesini, eksik araç gereçlerin alınmasını istemiştir.⁵⁹

⁵⁴ SNMU, sene 1321/1903, s. 457.

⁵⁵ SNMU, sene 1321/1903, s. 457.

⁵⁶ BOA. MF. MKT. 654/21, 16.05.1320.

⁵⁷ Şehirlerin bulunduğu etnik yapı dikkate alınarak Bulgarca, Rumca gibi derslerin de eklendiği olmuştur. Küçük, *agt.* s. 37.

⁵⁸ BOA. MF. MKT. 629/31, 19.02.1320.

⁵⁹ BOA. (Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi) TS. MA.e. (Topkapı Sarayı, Topkapı Sarayı Müzesi Arşiv Evrakı) 1384/52, 1319.L.15.

MARAŞ MEKTEB-İ İDADİSİ

1904-1905 eğitim öğretim yıllarında Maraş Mekteb-i İdadisi'nin ders programında ve eğitim kadrosunda değişikliğe gidilmiştir. Buna göre;

Türkçe ve Kitabet Muallimi ve Müdür: Şakir Efendi

Ulum-ı Diniyye, Ahlak Muallimi: Hacı Mehmet Avni Efendi

Hüsnü Hat Muallimi: Turan Efendi

Arabi Muallimi: Hacı Sabit Efendi

Fransızca, Usul-i Defter, Malumat- ı Ziraiye, Ulum-ı Eşya, Cebir Muallimi: Lami Efendi

Coğrafya, Tarih Muallimi: Fazıl Efendi

Hendese, Farisi Muallimi: Baki Efendi

Hesab Muallimi: Rıfat Efendi

Resim Muallimi: Mehmet Efendi

Ermenice Muallimi: Hozin Efendi

Mubasır: Hacı Hüseyin Efendi

Muavini: Süleyman Efendi

Hademe: İsmail Efendi

Bu muallimler içerisinde Maraş'a naklen tayin edilenler olduğu gibi Maraş'tan başka idadi mekteplerine tayin edilenler de bulunmaktadır. Ayrıca daha önce fahri yürütülen Ermenice dersine bu eğitim öğretim yılından itibaren Hozin Efendi aslen atanmıştır.⁶⁰ Sonraki yıllarda padişah II. Abdülhamit'in emriyle bütün okullarda din ve ahlak derslerinin saatleri artırılmıştır. Özellikle ülkede meydana gelen birtakım iç ve dış olayların etkisiyle idadilerde okutulan kültür derslerinin konuları daraltılmış, fen derslerine daha az yer verilmiştir. Ahlak dersleri müfredata eklenmiştir.⁶¹ Nitekim Maraş Mekteb-i İdadî'de uygulanan ders programında bu gelişmeleri görmek mümkündür.

1906-1907 eğitim öğretim yılında muallimlerde ve derslerde önemli bir değişiklik söz konusu olmayıp mektepte iki hademe ve bir mubassır⁶² görevlendirilmiştir. Mektep müdürlüğü ise hala Şakir Efendi tarafından yürütülmektedir. Bu yıl mektepte birinci sınıfta 37, ikinci sınıfta 30, üçüncü sınıfta 26, dördüncü sınıfta 13, beşinci sınıfta 15 olmak üzere toplamda 121 kişi öğrenim görmüştür.⁶³ Müdüriyet, bu öğrencilere dönem dönem ödül dağıtım töreni yaparak öğrencilerin onurlandırılmasına önem vermiştir. Yoğun hazırlıklar sonucu büyük bir coşkuyla yapılan bu törenler, öğrencilere için teşvik edici bir unsur olmuştur. 24 Kasım 1902 tarihinde yapılan ödül törenine mülki, askeri erkan dışından eşraf da katılmıştır. Tören için detaylı bir program hazırlanmış ve öğrenciler sırasıyla uzun konuşmalar yapmıştır. Konuşmalar özellikle ahlakî ve dinî konular üzerine olmuş, padişahı öven sözler söylenmiş ve kasideler okunmuştur. Öğrencilerin dışında Müdür Şakir Efendi de konuşma yapmış, mutasarrıf nutuk okumuştur. Törende sınıf birincilerine birer saat, elli bir öğrenciye de 150 kitap hediye edilmiştir.⁶⁴ Tüm idadi mekteplerinde olduğu gibi Maraş Mekteb-i İdadisi'nde de öğrencilerin bilgi seviyeleri on puan üzerinden tespit edilmiştir. Her numaranın derecesi ise şu şekilde belirlenmiştir:⁶⁵ 1-2 Sıfır, 3 Zayıf, 4 Karib-i vasat, 5 Vasat, 6 Karib-i âlâ, 7-8 Âlâ, 9-10 Aliyyü'l-âla.

Maarif Nezareti, Maraş Mekteb-i İdadisi'nde eğitim-öğretimin gidişatına, öğretmen, öğrenci durumuna idadi yapı gibi konuların kontrolüne önem vermiştir. Bu bağlamda 1904 yılında mektebin teftiş edilmesini istemiş ve bu teftişin Halep Maarif Müdürü tarafından yapılması gerektiğini belirtmiştir. Ancak Müdürün devamlı Halep'te bulunması sebebiyle teftişin sonradan Maraş Mutasarrıflığı tarafından yapılmasına karar verilmiştir.⁶⁶ Ayrıca Maarif Nezareti tüm eğitim kurumlarında olduğu gibi Maraş Mekteb-i İdadisi'nde de öğrencilerin, muallimlerin ve idarenin hal ve hareketlerine dikkat etmelerini, görevlerini zamanında ve eksiksiz yerine getmelerini istemiş ve bu konu üzerinde özellikle durmuştur. Nitekim Maraş Mekteb-i İdadisi'nde görev yapan yöneticilerin yanlış davranışta bulunmalarından dolayı haklarında soruşturma açılmıştır.⁶⁷ Yine Maarif

⁶⁰ *Salname-i Vilayet-i Haleb* Sene 1322/1904, Haleb Vilayet Matbaası, s. 449.

⁶¹ Kodaman, *age*, s. 132.

⁶² Mekteplerde talebenin durumu ile yakından ilgilenen, düzenliği sağlayan kimse

⁶³ *Salname-i Vilayet-i Haleb*, Sene 1324/1906, Haleb Vilayet Matbaası, s. 457-58.

⁶⁴ BOA. MF. MKT. 683/80, 1320.ZA.12.

⁶⁵ Mahmud Cevad, *age*, s. 299.

⁶⁶ İlyas Gökhan, *Başlangıçtan Kurtuluş Harbine Kadar Maraş Tarihi*, Ukde Yayınları, Kahramanmaraş, 2011, s.333.

⁶⁷ BOA. (Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi). ŞD. (Şura-yı Devlet) 2250/19, 1335.C.4.

Müdürlüğünce tamamlanması için mektebe gönderilen genel imtihan cetvellerinin mahalline gönderilmediği tespit edilmiş ve bu sebepten müdürün maaşının dörtte birinin kesilmesi söz konusu olmuştur.⁶⁸

Açıldığı yıldan itibaren başarılı bir eğitim sürdürmesi için Maraş Mekteb-i İdadisi'nde sık sık tadilatlar yapılmış, binanın eksiklikleri fark edilerek giderilmeye çalışılmıştır. 1905 yılında harap olan su yolları için bütçe ayrılmış ve tamir ettirilmiştir.⁶⁹ 1906 yılında⁷⁰ ve 1908 yılında⁷¹ yine mektebin tamiri söz konusu olmuş gerekli olan bütçenin harcanmasına izin verilerek gerekenin bir an önce yapılması kararlaştırılmıştır. Fakat mektebin tamirinde gecikmelerin yaşanması, söz konusu eksikliklerin tamamlanmaması üzerine 1911 yılında Maarif Nezareti bu durumun sebebinin araştırılmasını istemiştir.⁷² 1910 yılında ise Maraş Mekteb-i İdadi binası genişletilmiştir. Jimnastik (Beden eğitimi), El işleri gibi müfredata yeni eklenen dersler için gerekli fiziki ortam oluşturulmuştur.⁷³ Ayrıca mektep içerisinde bulunan bakkal dükkânı ile mektebe katkı sağlamak amaçlanmıştır. Dükkân kirasından hademe ve mubassır maaşlarına yapılan zammın kanuna uygun bir şekilde düzenlenmesine ve kira gelirlerinin izin alınmadan harcanmasına engel olunmaya çalışılmıştır.⁷⁴

Açıldığı yıldan itibaren mektebin idari kısmında ve muallimlerinde tayin, terfi, azil ve görev talepleri gibi gelişmeler yaşanmıştır. Bu konuda oldukça titiz davranan Maarif Nezareti, mektepte kadro eksikliğinin yaşanmamasına özen göstermiştir. Özellikle derslerin kesintiye uğramaması için başka mekteplere nakledilen muallimlerin yerlerine hemen yenilerinin tayin edilmesini istemiştir. Arşiv kayıtlarında bu durumun örneklerine oldukça sık rastlanmaktadır.⁷⁵ Örneğin; Ermenice derslerini yürüten Hozin Efendi'nin yerine hemen 1908 yılında Mekteb-i Tıbbiye mezunlarından Avadis Efendi tayin edilmiştir.⁷⁶ Avadis Efendi daha sonraki yıllar ders programına dahil edilen Ulum-ı Tıbbiye derslerini de yürütmüştür.⁷⁷ Yine bu yıllarda Nezaret, mektepte terfi işlerinin sıraya uygun bir şekilde yapılmasına özen göstermiş ve muallimlerin sıralarını beklemesini istemiştir. Örneğin; mektebin muallim-i evveli olan Ahmet Şükrü Efendi'nin terfi istemesi üzerine Nezaret, muallimin sırasını beklemesini sırası gelince terfi edileceğini ve tayininin yapılacağını belirtmiştir.⁷⁸ Ancak Müdürlük tarafından yapılan terfi taleplerinin Nezaretçe uygun görülmediği de olmuştur. Nitekim 1908 yılına ait bir arşiv belgesinde benzer bir durum yaşanmıştır. Hama İdadi Mektebi Muallimi Rıfat Efendi'nin Hama ve Maraş İdadilerindeki hizmetlerinden dolayı Halep Maarif Müdürlüğü, muallimin terfi edilmesini talebinde bulunmuş fakat talep Maarif Nezareti tarafından uygun görülmemiştir.

1908 yılı Halep Salnamesi'nde mektepte verilen dersler, dersi yürüten muallimler aşağıdaki gibidir⁷⁹;

Lisan-ı Osmani, Kitabet Muallimi: Şakir Efendi

Ulum-ı Diniyye ve Ahlak Muallimi: Hacı Mehmet Avni Efendi

Hüsn-ü Hat Muallimi: Mehmet Ağah Efendi

Arabi Muallimi: Hacı Sabit Efendi

Ziraat dersleri, Türkçe, Hesap Muallimi: (münhal)

Hendese, Fransızca, Coğrafya Muallimi: Fazıl Efendi

Coğrafya, Farsî, Tarih Muallimi: Hafız Mehmet Efendi

Resim Muallimi: Mülazım Mehmet Efendi

Ermenice Muallimi: Hozin Efendi

Mubassır: Hacı Hüseyin Avni Efendi

Hademeler: Ali Ağa ve İsmail Ağa

Bu yıl mektebin birinci sınıfında 43, ikinci sınıfında 27, üçüncü sınıfında 26, dördüncü sınıfında 18, beşinci sınıfında 8 olmak üzere toplamda 122⁸⁰ öğrenci öğrenim görmektedir.

⁶⁸ BOA. MF. MKT. 96/30, 1324.M.14; Gökhan, *age*, s. 334.

⁶⁹ BOA. MF. MKT. 874/50, 1323.C.2.

⁷⁰ BOA. MF. MKT. 950/42, 1324.B.7.

⁷¹ BOA. MF. MKT. 1041/69, 1326.M.24.

⁷² BOA. MF. MKT. 1177/8, 1330.M.1.

⁷³ BOA. MF. MKT. 1146/17, 1328.M.6.

⁷⁴ Gökhan, *age*, s. 333.

⁷⁵ BOA. MF. MKT. 1043/11, 1326.M.29.

⁷⁶ BOA. MF. MKT. 1051/ 1, 1326.RA.25.

⁷⁷ BOA. MF. MKT.1186/66, 133.C.7.

⁷⁸ BOA. MF. MKT. 1097/57, 1327.M.

⁷⁹ *Salname-i Vilayet-i Haleb*, Sene 1326/1908, Halep Vilayet Matbaası, s. 451-52.

⁸⁰ Yekunda 120 yazılmıştır yanlış yazılmış olması muhtemeldir.

MARAŞ MEKTEB-İ İDADİSİ

1913-1914 eğitim yılı istatistiklerine göre Maraş Mekteb-i İdadisi'nde 120 Müslüman 15 gayrimüslim (Ermeni) olmak üzere toplam 135 öğrenci öğrenim görmüş, idadi kadro sayısı ise 12 olmuştur. Bir önceki eğitim yılında ise öğrenci sayısı 163 idi.⁸¹ Mektepteki öğrenci sayısının kısa süre içerisinde arttığını gösteren bu bilgiler bizlere Maraş sancağının gerçek anlamda bir idadiye ihtiyacının olduğunu açık bir şekilde göstermektedir. Ayrıca yine 1913-1914 eğitim yılı istatistiklerinden edindiğimiz bilgiye göre toplam 135 öğrencisi bulunan Maraş Mekteb-i İdadisi'nde öğrencilerin babalarının meslekleri⁸² şu şekildedir;

Ulema (14 kişi)

Memur (53 kişi)

Fenni meslek (1 kişi)

Tüccar (9 kişi)

Sanatkâr (29 kişi)

Çiftçi (19 kişi)

Diğer (9 kişi)

Mektebin şimdiye kadar vermiş olduğumuz öğrenci sayıları yeterli düzeyde olsa da mektepten mezun olan kişi sayısı maalesef oldukça azdır. Örneğin 1913-1914 eğitim-öğretim yılında şahadetname alarak mezun olan öğrenci sayısı 14, bir önceki yıl ise 12'dir. Mektebe olan talebi ve mektepte eğitim öğretim gören öğrenci sayısını dikkate aldığımızda bu sayının az olduğu görülmektedir. Ancak bu durum sadece Maraş'taki idadi mektebine özgü değildi, ülkedeki çoğu kurumların öğrenci sayıları ve mezun sayıları arasında oldukça farklılıklar söz konusu idi. Buna rağmen Maraş Mekteb-i İdadisi'nden mezun olan kişilerin önemli bir kısmı eğitimlerini ilerletmek istemişler ve yedi yıllık idadi mekteplerine devam etmiştir. Özellikle Halep Mekteb-i İdadisi'ne kayıt yaptırarak eğitim öğretimini bir üst dereceye taşıyan çok sayıda Maraş idadi mezunları bulunmaktadır.⁸³ Bu durum bizlere mektebin vermiş olduğu az sayıda mezun ile eğitim öğretim hayatına önemli katkılar sağladığını göstermektedir.

Ülkede modern anlamda açılan tüm kurumlarda olduğu gibi Maraş Mekteb-i İdadisi'ne atanan muallimlerin modern eğitim olarak yetişmiş olmasına, dönemin teknolojisine uygun ders verme yeteneğine ve bilgisine sahip olmasına özen gösterilmiştir. Nitekim modernleşme kapsamında açılan bu okullarda eğitimin başarılı bir şekilde sürdürülmesi modern eğitim ile yetişmiş muallimlerle mümkündü. Maraş Mekteb-i İdadisi'nin 1913-1914 eğitim kadrosunda Darülfünun Tıp şubesinden mezun olan muallimler vardır. Ayrıca bu dönem muallimlerinden 1 kişi Darülmualimin (Erkek Öğretmen Okulu)'nin Aliye şubesinden 2 kişi İbtidai şubesinden 4 kişi sultani ve idadi mekteplerinden, 1 kişi ise diğer okullardan mezun olmuştur. Bu muallimlerin yaş dağılımı ise şu şekildedir; 20-25 yaş aralığında 1 kişi, 25-30 yaş aralığında 1 kişi, 30-40 yaş aralığında 5 kişi, 40-50 yaş aralığında 2 kişi bulunmaktadır.⁸⁴

Maraş Mekteb-i İdadisi'nde yaşanan gelişmeler, mezunların göstermiş olduğu başarılar, muallimlerin durumu vb. olaylar açıldığı yıldan itibaren halk tarafında dikkatle izlenmekteydi. Halk, mektebin açılmasını ve eğitim öğretimini sürdürmesini çok istemesine rağmen mektepte verilen eğitim ve mektepte okuyan öğrencilerin durumları ile ilgili kaygıları bulunmaktaydı. Bunu çok iyi analiz eden müdüriyet, maarif yetkilileri ve muallimler mektebi halka tanıtmaya, mektebi şehir için önemli ve gözde bir kurum haline getirmeye özen göstermişlerdir. Örneğin; 1916 yılında mektep muallimlerinden biri darülmualimin ve idadi mektep öğrencilerini halkın önünden yürüyüşle geçirip şehir dışında bulunan Şeyh Adil mevkiine gitmiş ve orada İslam tarihinden olaylar anlatmış ve sonra yine okula dönmüşlerdir.⁸⁵ Bu durum halk üzerine iyi bir tesir bırakmış, mektepte verilen eğitim ile ilgili olumlu fikir edinmelerini sağlamıştır. Sonraki yıllarda da buna benzer olaylar ile halkın mektep ile ilgili soru işaretleri, olumsuz fikirleri yok edilmeye çalışılmıştır.

1915-1916 yıllarında Maraş Maarif Müdürlüğü yapan Besim Atalay'ın verdiği bilgiye göre Maraş Mekteb-i İdadisi'ne açılışından 1916-1917 öğretim yılına kadar toplam 831 öğrenci kaydolmuş, bunlardan 150'si başarılı bulunarak mezun olabilmıştır. Ayrıca Atalay, bu zamana kadar idadiye yapılan toplam masrafın da 741.200 kuruş olduğunu kaydetmektedir.⁸⁶

⁸¹ Alkan, *age*, s. 235.

⁸² Alkan, *age*, s. 235-238.

⁸³ BOA. MF. MKT. 882/10, 1323.B.14.

⁸⁴ Alkan, *age*, s. 242-244.

⁸⁵ BOA. MF. MKT. 590/31, 1334.L.3.

⁸⁶ Besim Atalay, *Maraş Tarihi ve Coğrafyası*, Matba-i Amire, İstanbul, 1339, s. 180-181.

Maraş Mekteb-i İdadisi, 1917 yılında ülkenin içerisinde bulunduğu savaş günlerinde eğitim öğretimini başarılı bir şekilde sürdürmeye çalışmış, eksik olan branşlarda muallim tayinlerini gerçekleştirmiştir. Bu yıla ait arşiv kayıtlarına göre; açılışından beri mektebin müdürlüğünü yürüten Şakir Efendi görevinden ayrılmış yerine İbrahim Efendi Müdür tayin edilmiştir.⁸⁷ 1920 yılında mektep müdürlüğünü yürüten Abdürrahim Efendi'nin emekliye ayrılmasıyla mektebe yeni bir müdürün tayini söz konusu olmuştur.⁸⁸

Milli Mücadele Dönemi'nde askeri ve siyasi durum gereği eğitime yönelik kararların alınmasında zorluklar yaşanmasına rağmen Maraş Mekteb-i İdadisi varlığını devam ettirebilmiş, döneminin sonuna kadar ayakta kalmayı başarabilmiştir. Şehrin eğitim tarihine önemli katkılar sağlayan Maraş Mekteb-i İdadisi, 1922 yılında kapanmıştır.⁸⁹ Bu okullardan mezun birçok kişi Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş aşamasında önemli görevler üstlenerek, çağdaş sistemin ülkeye uygulanmasında etkin rol oynamıştır.⁹⁰ Cumhuriyet kurulduktan sonra idadiler liseye çevrilmiş ise de Maraş'ta 1946 yılına kadar lise açılmamıştır. Şehirdeki öğrenciler lise öğrenimlerini Antep, Adana gibi civar iller veya İstanbul'da sürdürmüşlerdir.⁹¹

SONUÇ

Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile ortaya çıkan 1884 yılı itibariyle kaza ve büyük nahiye merkezlerinde yaygınlaştırılan idadi mektebinin Maraş'ta da açılabilmesi için büyük bir çaba sarf edilmiştir. Maraş'ta önceleri idadi mektebine gerek olmadığı düşünüldüyse de gerek ahalinin baskısı, gerek Halep Mekteb-i İdadî'ye olan talep burada bir idadi mektebinin varlığını zaruri hale getirmiştir. Uzun uğraşlar sonucunda açılan Maraş Mekteb-i İdadî ile Maraş hem yükseköğretime öğrenci hazırlamış hem de mahallî ve resmî hizmetler için memur yetiştiren kaynak vazifesini görmeğe başlamıştır. Maraş Mekteb-i İdadisi sadece eğitim alanında değil sosyokültürel anlamda da şehre önemli katkılar sağlamıştır. Maraş halkı, açıldığı yıldan itibaren mektebi yakından takip etmiş, mektepte verilen eğitim-öğretim ve öğrencilerin başarı durumu ile yakından ilgilenmiştir. Müdüriyet ise mektebi halk için cazip bir kurum haline getirmeye özen göstermiştir.

Maarif Nezareti tarafından ülkedeki tüm idadilerde uygulanması için belirlenen ders programı, Maraş Mekteb-i İdadisi'nde de uygulanmıştır. Ancak mektepte fiziki yetersizlik, muallim eksikliği, öğrenci kalitesi gibi durumlar dikkate alınarak bazı değişiklikler söz konusu olmuştur. Mektepte eğitim-öğretim, Maarif Nezareti tarafından sık sık teftiş edilmiş, eğitimin devamlılığının sağlanmasına önem verilmiştir. Mekteb-i İdadisi'nde verilen dersler sadece dini bilimleri değil pozitif bilimleri de kapsamıştır. Dönem dönem dini ders sayıları ve saatleri artırılmış ise de genel anlamda bir denge sağlanmaya özen gösterilmiştir. Ayrıca mektepte yabancı dile önem verilmiş ve gayrimüslim öğrenciler de (Ermeniler) bulunduğu müfredata Ermenice dersi ilave edilmiştir. II. Meşrutiyet Dönemi itibariyle ders programına Ziraat dersi eklenmiştir. Dersin, geçim kaynağı toprağa dayanan şehrin ekonomik hayatına katkı sağlamak, modern tarımın kullanımını arttırmak, ziraata vakıf kişiler yetiştirmek amacıyla eklenmiş olması muhtemeldir. Ders programında yer alan derslerin haftada kaç saat okutulduğuna dair bilgi bulunmadığından bu konuda bilgi verilememiştir.

İlk yıllardan itibaren mektebin idari ve muallim kadrosunda tayin, terfi, azil ve görev talepleri gibi gelişmeler yaşanmıştır. Bu konuda oldukça titiz davranan Maarif Nezareti, mektepte kadro eksikliğinin yaşanmamasına, eğitimin kesintiye uğramamasına özen göstermiştir. Ancak tüm ülkede yaşanan muallim eksikliği zaman zaman Maraş Mekteb-i İdadisi'nde de hissedilmiştir. Bir muallimin birden fazla ders verdiği gibi bir dersin birden fazla muallim tarafından verildiği olmuştur.

Maraş Mekteb-i İdadisi'nin fiziki yapısı ile ilgili bilgi bulunmamakla birlikte mektepte eğitim-öğretimin başarılı bir şekilde sürdürülmesi için sık sık tadilatlar yapıldığı, binanın eksiklikleri fark edilerek giderilmeye çalışıldığı bilinmektedir.

I. Dünya Savaşı yıllarında ve Milli Mücadele Dönemi'nde ülkenin içerisinde bulunduğu maddi ve manevi duruma rağmen Maraş Mekteb-i İdadisi gelişimini devam ettirebilmiştir. Eksik muallimlerin tayinleri yapılmış, uygun eğitim-öğretim ortamı ve gerekli ders araç gereçlerinin temini sağlanmıştır. Böylece mektep, Milli Mücadele Dönemi'nin sonuna kadar ayakta kalmayı başarabilmiştir. Bu okullardan mezun birçok kişi cumhuriyetin kuruluş aşamasında önemli görevler üstlenerek inkılapların yerleşmesinde önemli katkılar sağlamıştır.

⁸⁷ BOA. MF. MKT. 1226/70, 1335.Ş.4.

⁸⁸ BCA (Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi). 30-18-1-1 (Kararlar Daire Başkanlığı), 2-21 (Kutu-Gömlek), 143-1 (Dosya), 1920.11.17.

⁸⁹ Gökhan, *age*, s. 334.

⁹⁰ Mustafa Ergün, *Atatürk Devri Türk Eğitimi*, Ocak Yayınları, Ankara, 1997; Necdet Sakaoğlu, *Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1992.

⁹¹ Gökhan, *age*, s. 334.

MARAŞ MEKTEB-İ İDADİSİ

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA),

Maarif Nezareti, Mektubi Kalemi (MF. MKT.), 570/26, 1319.R.3/20 Temmuz 1901.

Maarif Nezareti, Mektubi Kalemi (MF. MKT.), 1041/69, 1326.M.24 / 27 Şubat 1908.

Maarif Nezareti, Mektubi Kalemi (MF. MKT.), 1043/11, 1326.M.29 /3 Mart 1908.

Maarif Nezareti, Mektubi Kalemi (MF. MKT.), 1146/17, 1328.M.6 / 18 Ocak 1910.

Maarif Nezareti, Mektubi Kalemi (MF. MKT.), 1177/8, 1330.M.1 / 22 Aralık 1911.

Maarif Nezareti, Mektubi Kalemi (MF. MKT.), 159/70, 1310.B.10 /28 Ocak 1893.

Maarif Nezareti, Mektubi Kalemi (MF. MKT.), 174/31, 1310.Z.26 / 11 Temmuz 1893.

Maarif Nezareti, Mektubi Kalemi (MF. MKT.), 325/44, 1314.S.2 / 13 Temmuz 1896.

Maarif Nezareti, Mektubi Kalemi (MF. MKT.), 341/33, 1314.CA.22 / 29 Ekim 1869.

Maarif Nezareti, Mektubi Kalemi (MF. MKT.), 456/38, 1317.RA.10 / 19 Temmuz 1899.

Maarif Nezareti, Mektubi Kalemi (MF. MKT.), 522/38, 1318.CA.01 / 27 Ağustos 1900.

Maarif Nezareti, Mektubi Kalemi (MF. MKT.), 572/45, 1319.R.26 / 12 Ağustos 1901.

Maarif Nezareti, Mektubi Kalemi (MF. MKT.), 577/39, 1319.CA.26 / 10 Eylül 1901.

Maarif Nezareti, Mektubi Kalemi (MF. MKT.), 629/31, 19.S.1320 / 28 Mayıs 1902.

Maarif Nezareti, Mektubi Kalemi (MF. MKT.), 654/21, 16.CA.1320 / 21 Ağustos 1902.

Maarif Nezareti, Mektubi Kalemi (MF. MKT.), 683/80, 1320.ZA.12 / 10 Şubat 1903.

Maarif Nezareti, Mektubi Kalemi (MF. MKT.), 874/50, 1323.C.2 / 4 Ağustos 1905.

Maarif Nezareti, Mektubi Kalemi (MF. MKT.), 950/42, 1324.B.7 / 27 Ağustos 1906.

Maarif Nezareti, Mektubi Kalemi (MF. MKT.), 96/30, 1324.M.14 / 10 Mart 1906.

Maarif Nezareti, Mektubi Kalemi (MF. MKT.), 1051/ 1, 1326.RA.25 / 27 Nisan 1908.

Maarif Nezareti, Mektubi Kalemi (MF. MKT.), 1186/66, 1331.C.7 / 14 Mayıs 1913.

Maarif Nezareti, Mektubi Kalemi (MF. MKT.), 1097/57, 1327.M 10 /1 Şubat 1909.

Maarif Nezareti, Mektubi Kalemi (MF. MKT.), 1226/70, 1335.Ş.4 / 26 Mayıs 1917.

Maarif Nezareti, Mektubi Kalemi (MF. MKT.), 590/31, 1334.L.3 / 3 Ağustos 1916.

Maarif Nezareti, Mektubi Kalemi (MF. MKT.), 882/10, 1323.B.14 / 14 Eylül 1905.

Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Evrakı (TS. MA.e.), 1384/52, 1319.L.15 / 25 Ocak 1902.

Şura-yı Devlet (ŞD.), 2250/19, 1335.C.4. / 28 Mart 1917

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA.) 30-18-1-1 (Kararlar Daire Başkanlığı), 2-21 (Kutu-Gömlek), 143-1 (Dosya), 1920.11.17.

Resmi Yayınlar

Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiyye, sene 1321/1903, Matbaa-i Amire, s. 466-67.

Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiyye, sene 1316/1898, s. 1014-1017.

Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiyye, sene 1321/1903, s. 466-67.

Salname-i Vilayet-i Haleb, Sene 1322/1904, Haleb Vilayet Matbaası, s. 449.

Salname-i Vilayet-i Haleb, Sene 1324/1906, Haleb Vilayet Matbaası, s. 457-58.

Salname-i Vilayet-i Haleb, Sene 1326/1908, Haleb Vilayet Matbaası, s. 451-52.

Araştırma-İnceleme Eserler

AKYÜZ, Yahya, *Türk Eğitim Tarihi*, AÜEBF Yayınları, Ankara, 1989.

ALKAN Mehmet Ö., *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Modernleşme Sürecinde Eğitim İstatistikleri*, Devlet İstatistik Enstitüsü, Ankara, 2000.

ATALAY, Besim, *Maraş Tarihi ve Coğrafyası*, Matbaa-i Amire, İstanbul, 1339.

BİLİM, Cahit Yalçın, *Türkiye'de Çağdaş Eğitim Tarihi (1734-1876)*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2002.

DEVELİOĞLU Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitapevi, Ankara, 2013.

DOĞAN, Ayhan, "Maraş'ta Misyonerlik Faaliyetleri, (19. Yüzyılın İkinci Yarısı ve 20. yy Başlarında)", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2004, S. 11, ss. 271-285.

ERGİN, Osman Nuri, *Türk Maarif Tarihi*, Eser Matbaası, İstanbul, 1977.

ERGÜN, Mustafa, *Atatürk Devri Türk Eğitimi*, Ocak Yayınları, Ankara, 1997.

GÖKHAN, İlyas, *Başlangıçtan Kurtuluş Harbine Kadar Maraş Tarihi*, Ukde Yayınları, Kahramanmaraş, 2011.

GÖRÜR, Emel Demir, "Maarif ve Vilayet Salnamelerine Göre Halep Vilayetinde Eğitim Öğretim", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 9, ss. 44, Haziran 2016, ss. 424-430.

HAYTA, Necdet, ÜNAL Uğur, *Osmanlı Devleti'nde Yenileşme Hareketleri*, Gazi Kitapevi Yayınları, Ankara, 2003.

KARAL, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi*, C.VIII, TTK Yayınları, Ankara, 2000.

KOÇER, Hasan Ali, *Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi (1773-1923)*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1991.

KODAMAN Bayram, *II. Abdülhamit Devri Eğitim Sistemi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1999.

KÜÇÜK, Ayşegül, *Kırşehir Mekteb-i İdadisi*, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Üniversitesi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya, 2019.

Mahmud Cevad, *Maarif-i Umumiye Nezareti Tarihçe-i Teşkilat ve İcraatı*, haz. Mustafa Ergün, Tayyip Duman vd., Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 2002.

ÖZTÜRK Cemil, "İdadî", *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 21, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2000, ss. 464-466.

PAKALIN, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1951.

SAKAOĞLU, Necdet, *Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1992.

SAKAOĞLU, Necdet, *Osmanlı'dan Günümüze Eğitim Tarihi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2003.

TEKELİ, İlhan, İLKİN, Selim, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Eğitim ve Bilgi Üretim Sisteminin Oluşumu ve Dönüşümü*, TTK Yayınları, Ankara, 1999.

UNAT, Faik Reşit, *Türkiye'de Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihi Bir Bakış*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1964.

UYGUN, Kamil, *Karesi İdadisi ve Sultanisi*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Afyon, 2006.

YILMAZ, Mehmet Ali, *Maarif Salnamelerine Göre Osmanlı Eğitim Sisteminde İdadiler (1898-1903)*, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kahramanmaraş, 2015.

YÜCEL, Hasan Ali, *Türkiye'de Ortaöğretim*, Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi, Ankara 1994.

MARAŞ MEKTEB-İ İDADİSİ